

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	5	
Sürgün Kavramı ve Osmanlı Toplumunda Sürgün Algısı.....	9	
Osmanlı Ceza Hukukunda Sürgünün Yeri.....	19	
Batıda Sürgün Algısı.....	27	
Biyografi Kaynaklarında Sürgün İfadeleri.....	33	
Sürgün Kararını Kim Verir?.....	54	
Sürgüne Gitme Süreci.....	68	
Sürgün/Hapis Süresi.....	77	3
Sürgün Cezalarının Affı.....	85	
Osmanlı Şair/Yazarlarının Sürgün Mekânları.....	113	
Osmanlı Şair/Yazarlarının Sürgüne Gönderilme Sebepleri ve Sürgün Şiirleri.....	123	
Şiirleri/Eserleri Yüzünden Sürgüne Gönderilenler..	123	
Ahlâkî Sebeplerden Dolayı Sürgüne Gönderilenler..	157	
Düşmanlarının Gözden Düşürmesi Sonucu Sürgüne Gönderilenler.....	175	
Görev Başarısızlığı Sebebiyle Sürgüne Gönderilenler.....	198	
Siyasî Sebeplerden ve Görüş Ayrılıklarından Dolayı Sürgüne Gönderilenler.....	206	

ÖN SÖZ

Özellikle ortaçağda devlet ve sanat ilişkisi gündeme geldiği zaman genellikle iki hususla karşılaşırız; devletin himayesini elde eden sanatçılar daha çok kendilerine bu imkânı sağlayan yöneticilere övgüyle karşılık verirler. Tersine olan durumlarda ise, sanatçı haksızlıklara karşı yine şiir formunu tercih eder ancak bu çoğu zaman yergi şeklinde olur. Bu durum, bazen kişisel çatışmalar sonucu olabileceği gibi bazen de bir davanın öncüsü olma durumunda ortaya çıkabilir. Yönetenle, özellikle duyarlılıkları nedeniyle sıradan insanlardan daha çok tepkisel konumda olan sanatçılar arasında dünya var olduğu günden beri çatışmalar olagelmiş, bunun sonucu olarak da bir cezalandırma unsuru olarak sürgüne başvurulmuştur. Bu bağlamda dünyanın uzun ömürlü devletlerinden birisi olan ve geliştirdiği özel mekânizmalarla sanatın her türünün gelişip serpilmesine imkân sağlayan Osmanlı Devleti'nde de başlangıç yıllarında daha az, sonraki dönemlerde daha sık olmak üzere ceza yaptırım olarak sürgünlere rastlanmaktadır.

Osmanlı'nın Sürgün Şairleri adlı çalışmamızda, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu takiben ortaya çıkan sürgüne gönderilme süreci, başlangıçtan 19. yüzyılı da içine alan zaman aralığı içinde şair/yazarlar kadrosu ile sınırlandırılarak ele alınmıştır. Çalışmada sürgün kavramının anlamlarının ve Osmanlı toplumunda nasıl algılandığının ele alındığı bir giriş bölümünün ardından, sürgünün Osmanlı ceza hukukundaki işleyişini arşiv belgeleri üzerinden in-

celeyen çalışmalar ışığında sürgün sürecinin ayrıntılı olarak değerlendirildiği bir bölüm yer almaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümü sürgün kavramının batıda nasıl algılandığı üzerinedir. Coğrafya, uygulama yöntemi ve sonuçları itibariyle birebir benzerlik göstermese de evrensel bir sistemi olması sebebiyle sürgün, her toplumda ve her dönemde görülen bir uygulamadır. Bu sebeple çalışmada sürgünün Osmanlı toplumundaki algısı ele alınmakla birlikte benzerlik gösteren yönlerine vurgu yapmak amacıyla batı toplumlarında sürgünün hangi düşünce ile uygulandığı ve hangi kavramlara karşılık geldiğinin görülmesi açısından çalışmada bu bilgilere de yer verilmiştir.

6 Çalışmanın ana bölümü Osmanlı döneminde sürgün kavramının o dönem kaynaklarında nasıl ifade edildiği üzerinedir. Çalışmada bu kullanımlar tek tek sunulmuş ve ilgili yerlerde gözlemler ve değerlendirmelerle birlikte her bir ifadeye dair örnekler sıralanmıştır. Bu bölümün devamında şair/yazarların sürgüne gönderildikleri belirli mekânlar ele alınmış ve en çok sürgün yeri olarak tercih edilmiş bölgeler vurgulanmıştır. Son bölümde Osmanlıda şair/yazarların sürgüne gönderilme sebepleri üzerinde durulmuş, verilen örneklerde sürgüne gönderilen şair/yazarların hikâyeleriyle birlikte sürgünde iken kaleme aldıkları şiirleri de sunulmuştur.

Çalışmada tespit edilen bazı önemli hususlar olmuştur. Osmanlıda şair/yazarların çoğu zaman yazdıklarından dolayı sürgüne gönderilmedikleri, aynı zamanda bir mesleği olan şair/yazarların bu mesleklerin icrası sırasında or-

taya çıkan kusur neticesinde de sürgün olaylarıyla karşılaşabildikleri, dikkat çekilmesi gereken bir noktadır. Fakat bu durumda da yine içine düşülen durumu ifade etmek açısından edebî malzemeler kullanıldığı için bu konumda olan isimler de çalışmada sürgün çerçevesi içinde değerlendirilmiştir. Osmanlı Devleti, kendinden emin olduğu dönemlerde, mensuplarından sadır olan tepki ve eksikliklere daha hoşgörülü yaklaşırken özellikle gerileme ve duraklama dönemlerinde hem bu sürgünler sayıca artmış hem de daha önceki dönemlerde hiçbir zaman sürgün sebebi olmayacak küçük meseleler için bile yönetici ve sanatçılar sürgüne gönderilmeye başlanmıştır. Çalışmada sürgüne gönderilen Osmanlı şair/yazarlarının tümü başlangıçtan itibaren değerlendirildiği için sürgün hadisesine dair bu farklılıkları ve değişimleri görebilmek de mümkün olabilmektedir.

Çalışmanın hazırlanması aşamasında temel biyografi kaynakları olan tezkireler, tarihler, vefeyât örnekleri, konuyla ilgili arşiv belgeleri ve bunlara dayalı bilimsel çalışmalardan yararlanıldı. Konu ile ilgili yapılan araştırmalar, sürgün konusunun metinler ve arşiv belgeleri açısından tarih araştırmacıları tarafından daha çok ele alındığını göstermektedir. Türk edebiyatında ise daha çok batıda ortaya çıkan sürgün edebiyatı kavramı çerçevesinde, ona paralel olarak işin edebî metinlere yansıyan boyutunun daha çok edebiyat araştırmacıları tarafından ele alındığı görülmektedir. Oysaki Osmanlı döneminde sürgüne gönderilen şair/yazarların sürgünde iken kaleme aldıkları şiir örnekleri de bu açıdan değerlendirmeyi hak eden malzemeler barındır-

maktadır. Çalışma, bu noktalara dikkat çekmekle birlikte sürgüne gönderilen Osmanlı dönemi şair/yazarlarının sürgün hikâyelerini ve sürgünde iken kaleme aldıkları şiirleri de toplu olarak gündeme getirmektedir. Çalışma, bu hâliyle alanda önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Kitabın hazırlanması sırasında görüşleri ile çalışmaya katkıda bulunan Dr. Emine Tuğcu-Mendilcioğlu'na ve Dr. Gökhan Tunç'a teşekkür ederim.

Tuba Işınsu Durmuş
Ekim 2012